

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:9

Onder redactie van Prof. Dr. K. Schilder, Dr. C. Tazelaar en Prof. Dr. J. Waterink

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; Dr. R. E. van Arkel, Utrecht; Dr. Henry Beets, Grand Rapids; Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr. K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr. F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr. T. Hoekstra, Kampen; Dr. G. Keizer, De Steeg; Dr. B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr. C. Lindeboom, Amsterdam; Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr. J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr. A. Ringnalda, Ermelo; Dr. J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr. J. Thijs, Zwolle; Dr. J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. J. D. Wielenga, Franeker; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr. C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Het rijk van de stilte. I. — Uit de Schrift: Vertrouwend wachten. (Joz. 3:1, 2). — Kerkelijk Leven: Is de N. S. B. Christelijk? VI. Ook „Patrimonium" geeft onzuivere voorstelling. — Anti-vereenigings-mentaliteit. — Lit. en Kunst: Nieuwe gegevens over Alice Nahon en haar werk. — Pop.-Wet. Schetsen: De Spurgeon-Herdenking. IV. — Zielkunde: „Het woord ziel Schriftuurlijk gebruikt". — Vakwetenschap en Praktijk: Bijbel en Natuur. II. — Perschoonw. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Het rijk van de stilte. ¹⁾

I.

Laat de titel van dit onderwerp u niet op een dwaalspoor brengen. Ik hoop niet, dat iemand de gedachten-associatie gemaakt heeft met de beroemde film van de eeuwige stilte. Want een wereldreiziger ben ik niet. En nog minder kan ik tot gids dienen naar het gebied van de Zuidpool, waar de bergrijzen van eeuwig ijs en de velden van eeuwige sneeuw zich uitstrekken in een stilte zoo diep en zoo geheimzinnig, dat zij zelfs door het geruisch van een menschen voetstap zelden of ooit werd verstoord.

Mijn plan was, om dichter bij huis te blijven. En als wij samen toch op reis moeten, zou ik u liever willen voorstellen, om wat minder ver naar het Zuiden, niet verder dan Italië en nog nader naar Florence heen te trekken. Daar moet, boven een der ingangen van het klooster van San Marco, op een fresco aangebracht zijn het beeld van Petrus van Verona, den martelaar-heilige uit de Middeleeuwen († 1252).²⁾ Het hoofd is bedekt met wonden en met versche bloedvlekken, ter herinnering aan den overval, waarin twee samenzweerders uit de Katharen Petrus Martyr op één van zijn zendingsreizen verraderlijk aangrepen en vermoordden.

Onder de borstelige wenkbrauwen staren somber, maar doordringend de donkere oogen. Maar wat bovenal opvalt is, dat, terwijl de linkerhand boek en schrijpen draagt, de wijsvinger van de rechter op den mond gelegd is en dien met kracht houdt toegedrukt.

Met groote beslistheid verbiedt deze martelaars-gestalte het aan zijn smart-aandoeningen en aan zijn gekrenkte rechtsbesef, om over de omheining der lippen naar buiten te breken. En niet minder vermaant zij ieder, die in het drukke, jachtige leven aan haar voorbij gaat, met onverstoorede majesteit, om toch ook eens te zwijgen en tot stilte te komen.

Deze gestalte zou nog het best als symbool kunnen dienen voor de zaak, die ik ga bespreken. Want ik wilde eens iets nader onderzoeken, waarin het toch bestaat en welke kracht het oefent, wanneer een mensch niet meer spreekt, doch zwijgt en het stil laat worden, zoowel rondom als in zich zelf.

Misschien bevreemdt het, dat ik dit geruischloze verschijnsel met den ietwat drukken titel van het rijk der stilte aandien. Maar ik doe dit om een dubbele reden.

Ten eerste omdat de stilte heelemaal niet, zoals vaak gedacht wordt, een eentonig of egaal verschijnsel is. Zij gelijkt veel meer op een uitgebreid koninkrijk, dat verschillende provincies omvat, die, hoewel alle tot hetzelfde rijksgedeb behoorend, toch onderling weer verschillen in ligging, in gesteldheid van den bodem, in klimaat, in vruchtbaarheid, in bevolking, en zoo voort.

En de tweede reden, waarom ik opzettelijk

bij de stilte van een rijk spreek, is om te laten uitkomen, dat wij hier met een koninklijk verschijnsel te doen kunnen hebben. Ook de stilte bezit soms een majesteit en oefent een heerschappij, die meermalen die van het woord nabijkomen.

Het leek mij het meest doelmatig, dat wij onzen onderzoekingsstocht op de volgende wijze inrichtten. Om ons te oriënteren gaan wij eerst verkennen het gebied, dat vaak voor het echte rijk van de stilte wordt aangezien, maar het toch niet is; waarbij hier en daar een willekeurige greep uit de geschiedenis wordt gedaan. Daarna gaan wij het terrein, dat zich in de Schrift voor ons uitbreidt, wat vollediger afzoeken. Terwijl wij dan aan het slot allicht eenige aanwijzingen gevonden zullen hebben, die ons voor de praktijk van ons leven van nut kunnen zijn.

A. Oriënteerend gedeelte.

1. Wanneer wij het beeld van een rijk nog eenigen tijd vasthouden, komen wij allereerst in de provincie, die ascetische stilte wordt genoemd. Het is het land van die stilte, die niet meer dan een onthouding van spreken wil zijn. Het is dat zwijgen, dat, evenals reeds vroeger in Indië en China, met het opkomen van het monnikenwezen ook binnen het Christendom en met name in de kloosters beoefend werd.

Benedictus van Nursia (plm. 500) schijnt de eerste geweest te zijn, die regels opstelde, waar en wanneer de broeders van zijn orde het woordgebruik moesten nalaten. En in navolging van hem werd het bij verschillende kloosterorden geboden, om op bepaalde tijden, b.v. gedurende den maaltijd of onder 't lezen, en op aangewezen plaatsen, in de refectie, in de kerk en ook in de slaapzaal, het zwijgen te bewaren.³⁾

Heel streng was de gelofte, die door de Karthuizeners werd afgelegd, en waarbij men zich verbond om altijd zoo min mogelijk te spreken. Een dof en gedempt „Memento mori" was het eenige, dat deze ordebroeders elkander toefluisterden, wanneer ze elkaar in de verlaten gangen van hun klooster tegenkwamen.⁴⁾

Nog weer strenger waren de Trappisten. Zij fluisterden elkaar zelfs in 't geheel niets meer toe. Zij brachten hun dagen in een volstrekt zwijgen ten einde. Tot hen mocht ook geen woord van buiten de kloostermuren, zelfs niet het doodsbbericht van vader of moeder, doordringen. Hun klooster was zóó doodsch en uitgestorven, dat het door den volksmond het „graf der monniken" genoemd werd.⁵⁾

Maar bij alle verschil in gestrengheid was men één in deze grond-overtuiging: het opheffen van het woordgebruik is de eenige weg om woordmisbruik te voorkomen. Alleen door een algehele spreek-onthouding meende men te kunnen volbrengen, wat David belijdt in Psalm 39: „Ik zeide: „bewaren wil ik mijn wegen, opdat ik niet zondige met mijn tong; mijn tong een teugel aanleggen, zoolang de goddelooze nog vóór mij is". (Vertaling Noordzij.)

Want indien David soms stil moest zijn van goede woorden, hoeveel te meer dan wij van slechte?⁶⁾

...

2. Na dezen vluchtigen rondblik over het terrein van het ascetische zwijgen, komen wij thans in de provincie van de mystische stilte.

Provincie — het is wel een zeer simpele, té simpele benaming. Het is veel meer een geheel nieuw territorium met allerlei staten, dat wij hier betreden. Hoe dicht bevolkt zijn deze streken, en hoe oud is ook de geschiedenis van de menschen, die hier wonen!

Beoordeel ik het goed, dan is hun aller vader Pythagoras, de meer religieuze dan wijsgeerige natuur uit de zesde eeuw vóór Christus. Hij was de man, die voor het eerst onder de Grieken een soort gemeenschap voor religieuze en zedelijke doeleinden stichtte. Tot de gemeente van Pythagoras werd niemand als lidmaat toegelaten, die praatziek van aard was. Zulk één was immers toch een onvruchtbare bodem, waarin nooit het goede zaad wortel zou schieten. Het godsdienst-onderwijs van Pythagoras bestond dan ook hierin, dat hij zijn leerlingen drie jaar liet zwijgen. Want pas na zulk een periode zijn de gedachten voldoende uitgegist en is de geest genoeg ontvankelijk geworden om de geheimen te verstaan, waarin Pythagoras wilde inleiden.⁷⁾

Deze Pythagoras bleef met zijn ideeën lang vrijwel alleen staan. Maar toen hij, na verscheiden eeuwen, herleefde in de Neo-Pythagoreërs en de Neo-Platonici, begon daarmee ook eerst recht het beoefenen der stilte ingang te vinden. Want de Neo-Platonici kweekten zich een talrijk geslacht in de mystici der Middeleeuwen. De middel-euwsche mystiek zette zich enerzijds voort in de Roomsche kerk en anderzijds, via de Theologia-Deutsch, ook in allerlei mystische secten en stroomingen van het protestantisme. En weinig, dat de mystiek altijd zoo zeer mint, als juist de stilte.

Nu valt het moeilijk, de bevolking van deze tweede provincie nader te karakteriseeren.

Gij kunt haar niet typeeren naar haar nationaliteit. Want de mysticist is internationaal. Hij is kosmopoliet. Hij doorkruist de gansche aarde. Hij is thuis in alle landen van het Oosten en het Westen; al is het Oosten ook nog iets meer zijn vaderland dan ons werelddeel.

Gij kunt hem ook niet naar zijn godsdienst nader aanduiden. Want gij vindt den mysticist zoowel in de primitieve religie's als in het Boeddhisme, zoowel bij den Grieksch als bij den Perzisch als ook in den Christelijken godsdienst.⁸⁾ En binnen het Christendom zoowel in de Roomsche kerk als in de meest uiteenlopende Protestantische kringen.

Zelfs valt het moeilijk, hem naar eenige religieuze overtuiging, hoe vaag dan ook, te determineeren. Want het mysticisme is meer een methode, een weg, dan een omschreven geloof of dogma. Wat een mysticist van de anderen onderscheidt, is meer zijn zielehouding tegenover dan een weloverwogen en nauwkeurig geformuleerde belijdenis aangaande de onzienlijke en geestelijke dingen.

En wilt gij hem toch nader aanduiden, zeg dan van hem vooral twee dingen. Zeg dan allereerst, dat de mysticist altijd die mensch is, wiens hoogste levenspassie is, om God zelf te bezitten, wie die God dan ook nader voor hem zij. En zeg dan ten tweede, dat de mysticist, om dit te bereiken, altijd die mensch is, die, zooals ook zijn naam reeds aanduidt, de poorten van zijn zintuigen dichtwerpt. Hij sluit zich af van de wereld buiten zich, om te verzinken in de mysterieuze wereld van zijn eigen ziel.⁹⁾

De mysticist is daarom een andere dan de ascet.

Want de laatste oefent zich uitsluitend in de uiterlijke stilte. Maar de eerste jaagt vooral de innerlijke stilte na. Hij wil niet slechts uiterlijk alle woordgebruik nalaten, maar bovenal in zich alle stem en gedruisch doen verstommen. Want stil te zijn van woorden is goed; maar stil te zijn van begeerten is beter; en het stil zijn van gedachten het allerbeste.¹⁰⁾

7) Ueberweg Praechter, Grundriss der Geschichte der Philosophie I^o, 61 v.v.; 513 v.v. W. Windelband, Geschichte der antiken Philosophie 23, 305 v.v.; Charles Courtenay M. A., The Empire of Silence 143—144.

8) Zie de verschillende artikelen over Mysticism in Hastings' Encyclopaedia of Religion and Ethics IX 83 v.v.

9) Leisegang, art. Mystik I in Die Religion in Geschichte und Gegenwart IV°, 334. Dr. W. J. Aalders, Mystiek 40—42; Dr. K. Schilder, Tusschen „Ja" en „Neen" 174—175.

10) Vrije weergave van een woord van Molinos, letterlijk te vinden bij Gustav Mensching, t.a.p. 16.

1) Eenigzins omgewerkt en uitgebreid volgt in deze artikelenreeks het referaat, dat door mij voor „de Vereeniging van Leeraren bij het Christelijk Middelbaar Onderwijs" op haar jaarvergadering te Groningen den 29sten Maart 1934 gehouden is.

2) Zöckler, art. Petrus Martyr in P. R. E. XV° 226—227.

3) Idem, art. Benedikt von Nursia in P. R. E. II° 577 v.v. Dr. A. Harnack, Das Mönchtum, Seine Ideale und seine Geschichte, 31 v.v.

4) Idem, art. Kartäuser in P. R. E. X^o 100 v.v.

5) Eugen Lachenmann, art. Trappisten in P. R. E. XX° 79 v.v.

6) Gustav Mensching, Das heilige Schweigen, 106—113.

Daarbij beoefent de asceet de uiterlijke stilte uit een ethisch motief, om niet te zondigen met zijn tong. Maar de mystici zoekt de innerlijke stilte met een in zeer engen zin religieuze bedoeling. Hij maakt zijn binnenste daarom ledig van alle klanken en geluiden, omdat een vacuum nu eenmaal onbestaanbaar is en derhalve in een geheel ontledigd ziehthuis de godheid wel haar tegenwoordigheid vertoonen en te genieten geven moet.

Maar in dit grondtype, dat gij bij alle mystici terugvindt, bestaan toch weer alle variaties, die ook — zooals we de volgende maal zien zullen — verschillende nuanceeringen in de stilte aanbrengen.

E. D. KRAAN.

UIT DE SCHRIFT

Vertrouwend wachten.

Jozua dan maakte zich des morgens vroeg op, en zij reisden van Sittim en kwamen tot aan den Jordaan, hij en al de kinderen Israëls; en zij vernachtten aldaar eer zij overtrokken. En het geschiedde, dat de amblieden op het einde van drie dagen door het midden des legers gingen.

Joz. 3:1, 2.

In deze enkele regels van het Woord des Heeren staat meer te lezen, dan zoo op het eerste zien misschien te bevroeden zou zijn. We moeten weer meer leeren lezen met als het ware den vinger er bij, opdat geen van de wonderen in het Woord des Heeren ons ontga.

De eindeloze reis door de woestijn is nu eindelijk voorbij. Reeds zijn de heirscharen des Heeren aangekomen aan den oever van den Jordaan. Daar slaan ze de tenten op om te overnachten. Wie zal de onmetelijke hoop vervolgen die daar trilt in de zielen van het woestijnvolk? Eindelijk zijn ze er. Reeds ziet hun oog van ver de wonderen van het land, aan de vaders beloofd. Nu nog overnachten buiten de grenzen, en morgen, bij het rijzen van den dageraad, zullen ze den Jordaan overtrekken; morgen, dan staat hun voet op den heiligen grond, waar ze met hun kinderen zullen wonen tot in eeuwigheid! Morgen, dan komt de overtocht!

En morgen gebeurt er niets! Niets! Het blijft stil in het hoofdkwartier! Geen bazuin geschal dat hen tot den optocht roept. Stil blijft het alles, tot de avond zinkt. Wonderlijk! Maar dan zal het nu zeker wel den volgende dag gebeuren. Deze eerste dag kwam hen ook eigenlijk wel goed te stude om allerlei voorbereidselen te treffen; maar morgen zal nu zonder twijfel wel de groote dag zijn! En morgen, het blijft stil heel den langen dag. Wonderlijk!

Eerst op den derden dag, dan trekken de amblieden door het leger om het bevel te geven tot den tocht door den Jordaan. Twee dagen zijn daar met wachten voorbijgegaan aan den Jordaan.

Dat wachten van twee dagen is nu een klein stukje van Gods voorzienigheid, lezer. Gods voorzienigheid gaat naar zijn Woord over alles. Ook over het kleinste en toevalligste. Ook die twee dagen wachten gaan er niet buitenom.

Daar moeten nog schikkingen worden getroffen voor den overtocht, zeker. Ze kunnen die twee dagen best gebruiken. Maar daarvoor alleen dienen die twee dagen niet. In die twee dagen kunnen ze weer zien, dat ze alleen door een wonder Gods het beloofde land kunnen binnengaan.

Alleen door een wonder; want het is nu, als de kinderen Israëls daar gereed zijn, de verkeerde tijd om over te trekken. Het is immers in het voorjaar. Op de verre bergen is de sneeuw gesmolten. Boordevol is de Jordaan nu, zooals ge in vs 15 leest. Een woest snelle stroom, met zijn snelle sterke strooming ook op de gewoonlijk doorwaadbare plaatsen niet door te trekken.

Wie het nu waagt, stelt zijn leven roekeloos in gevaar.

De Heere heeft zijn volk op precies den verkeerden tijd naar den Jordaan gebracht. Want Gods tijd is in den regel de verkeerde tijd. Als het de tijd niet is van het gezond verstand; en de tijd niet van het ongeduldige volk; en de tijd niet van het morrende ongelooft — dan is het Gods tijd.

En dat niet alleen. Nu moeten ze daar twee dagen wachten ook nog. Wat een tergend wachten voor het ongeloovig hart! Twee dagen moeten ze daar nu wachten, en het water klimt maar. En de kansen smelten weg; het wordt hoe langer hoe onmogelijker, er over te komen.

Verstaat ge dan nu wel, lezer, waarvoor ze daar twee dagen moeten wachten? Om ze goed te laten zien, dat ze op geheel verkeerden tijd gekomen zijn aan den Jordaan. Of neen, laat het iets anders worden gezegd: om ze te laten zien, dat ze het met hun God altijd weer moeten wagen op hoop tegen hoop. Nu zullen ze tijd hebben om samen in hun tenten te bespreken het onmogelijke, het hopeloze van het geval. Om eens te informeren, of het wat hoogerop misschien te wagen is. Om van allen kant te hooren, nu van den eenen, dan van

den anderen, de Jobstijding, dat overtrekken onmogelijk is. Om weer te zien, evenals hun vaders aan de Rode Zee, niet meer rondom, maar omhoog, de eenige zijde vanwaar nog hulp te verwachten is.

Ze moeten leeren, wat David in later eeuw zeide tot zijn volk:

Ontzie Hem toch, o Israël, en leer
Vertrouwend wachten.

Maar wachten is zoo tergend moeilijk. De tijd gaat voorbij. Het water klimt. Als ze het nog zullen wagen, dan moeten ze zich haasten. Dan kan om zoo te zeggen geen uur verloren gaan, nu zienderoogen het water klimt. En nu komt er toch nog geen bevel tot den overtocht. Ziet de Heere dan niet, dat de beste tijd voorbijgaat met wachten? Ik weet niet, of zoo hun ziel er aantoe geweest is. Maar als het zoo is geweest, dan hebben ze het moeten afleeren. Dan hebben ze moeten leeren op Gods leerschool: vertrouwend wachten. Op Gods leerschool aan den oever van den Jordaan, welks overtocht onmogelijk is.

Ziet ge wel, lezer, dat hier in deze enkele regels meer staat te lezen, dan ge op het eerste zien vermoedt? Hier staat een les, historisch verhaald. Hier heeft nu denk ik menigeen een stuk van zijn levensgeschiedenis gezien.

Stond niet menig Christen zoo als voor den Jordaan? Bijna door de moeite heen.

Bijna uit zwarigheden gered. Uit financiële zorgen. Van het langdurig ziekbed. Het einde scheen reeds zoo dichtbij, en dan komt ge voor den Jordaan. Dan komt er plotseling iets nieuws, waarop ge niet gerekend hadt — en de uitkomst schijnt verder dan ooit verwijderd. Dan laat God u wachten.

Dat wist ge wel, dat het leven des geloofs nu is: wachten. Maar wachten is zoo tergend. Zoo geheel en al boven menselijke kracht uitgaand. Vertrouwend wachten. En dan vraagt ge, waarom de Heere zich nu niet wat meer haast met zijn hulp. Waarom Hij nu niet vandaag nog komt. Of hij niet ziet, dat de beste tijd nu voorbijgaat. Het duurt niet lang meer, rekende uw gezond verstand u voor, of het is te laat. En God laat u maar wachten. Zou Hij het misschien ook vergeten? Nooit meer van ontferming weten?

Ontzie Hem toch, o Israël, en leer
Vertrouwend wachten.

Hij wacht, tot uw tijd misschien voorbij is. Tot uw ongelooft zegt, dat het nu te laat is. Tot ge geen hulp meer overhoudt, dan alleen van Hem. Tot uw ziel, als al de vensters rondom dichtgeschoven zijn, niets doet, dan het zien opwaarts, om op God te letten.

Tot ge hebt geleerd, dat ge alleen van wonderen leven moet. Dan wordt God groot. Dan wordt het geloof versterkt. Dan wordt uw leven met zijn vele wederwaardigheden een lied tot aanprijzing van sterk geloof.

En dan wordt misschien het lied van uw leven meer het lied, dat men aan den Jordaan, die niet is over te trekken, leert zingen:

Ontzie Hem toch, o Israël, en leer
Vertrouwend wachten!

C. B.

KERKELIJK LEVEN

Is de N.S.B. Christelijk? (VI.)

(Hegelianisme.)

Zooals gezegd is, rest ons thans na te gaan, dat in de staatsleer der N.S.B., gelijk deze in brochure III (verantwoording doende in laatste instantie) ontwikkeld wordt, het idealisme bepaaldelijk in Hegelschen geest wordt aanvaard, en min of meer uitgewerkt.

Voordat we op deze kwestie zelf ingaan, moge een korte vermelding van een persoonlijke bijzonderheid voorafgaan, welke juist in dezen zelfden tijd, waarin ik deze artikelen schrijf, en dan wel nader juist in deze week, mijn aandacht trok.

Ze betreft den Heer Ir A. J. Bergsma.

De lezers herinneren zich, hoe ik eenige weken geleden melding maakte van een artikel in „De Bezem“, waarin op vrij duidelijke wijze Ir A. J. Bergsma werd aangewezen als de vermoedelijke geestelijke vader van die bekende brochure III.

De daarin ontwikkelde staatsleer — zoo heette het — kwam zeer sterk overeen met een op name van Ir Bergsma staand geschrift.

Ons interesseert natuurlijk zeer sterk nu het standpunt van dezen Heer. En dat niet hierom, alsof wij de aandacht van de officiële leiding der N.S.B. wilden afleiden om ze te doen overgaan naar den Heer Bergsma; want dat moet, naar we betoogden, in geen geval gebeuren. Slechts hierom is een onderzoek naar wat de Heer Bergsma wil, voor deze artikelenreeks gewenscht, wijl, indien hegeliaansche invloeden in zijn denken aanwezig blijken, dit te meer relief geeft aan onze bewering, dat inderdaad brochure III sterk hegeliaansch is.

Nu treft het als een bijzonderheid, dat juist dezer dagen het „Bolland-genootschap voor zuivere rede“ te Amersfoort vergaderd heeft. Terwijl de christelijke gemeenschap zich op den kerkdienst voorbereidde, immers op Zaterdag 9 Juni, of ook terwijl zij zich aan den kerkdienst overgaf, immers óók op Zondag 10 Juni heeft dit genootschap te Amersfoort vergaderd in de internationale school voor wijsbegeerte, onder leiding van den voorzitter, Dr H. A. Kindermann. We ontleenen enkele mededeelingen dienomtrent aan de „N.R.Ct.“ (12 en 13 Juni).

In deze jaarvergadering is in de vacature van bestuurslid, ontstaan door het overlijden van Dr van Hasselt, benoemd Ir A. J. Bergsma. Dezelfde heeft ook op Zaterdagavond een rede gehouden over „De overgang van het verstandelijke naar het redelijke denken“.

Nu viel het reeds aanstonds op, dat de voorzitter van de bijeenkomst eraan herinnerde, reeds het vorig jaar met eenigen nadruk erop gewezen te hebben, dat een genootschap als het Bolland-genootschap, „ondanks de noodzakelijkheid voor elk zijner leden om als staatsburger op politiek gebied kleur te bekennen én als filosoof den zin der politiek te bedenken, zich er angstvallig voor heeft te hoeden in de tegenstellingen der politiek te worden betrokken“. Spreker achtte de noodzakelijkheid zijner ten vorigen jare gegeven waarschuwing temeer achteraf aangeleend uit de feiten. Immers, in de Nederlandsche Afdeling der Kant-Gesellschaft (ook een wijsgeerige vereeniging) hadden ook politieke tegenstellingen (en dan met name de kwestie van de verhouding tot het nationaal-socialistische Duitschland, K.S.) moeite gebracht.

Vervolgens sprak de voorzitter over de vraag, wat filosofie is. We citeren de „N.R.Ct.“: „Hetgeen“, zoo lezen we daar, „hetgeen naar het onder ons geldende inzicht thans nog op den naam filosofie aanspraak kan maken, ligt evenwel niet op dit terrein van slechts tegenover elkaar staande richtingen en standpunten. Filosofie in den door ons bedoelden zin is juist deze „eigen“ wijsheid van richtingen te boven: de geest blijft niet bij deze eindeloosheid van tegenstellingen staan. Naar ons inzicht kan filosofie alleen nog maar zijn: bewustwording van den geest van zichzelf, waarbij hij nimmer aan iets anders uitdrukking kan geven en wil geven dan aan zichzelf.“

„Deze houding van den geest is bij ons“, (aldus nog de voorzitter) „de eisch“.

„Niet ieder, die zich roepen voelt, is uitverkoren: ook bij ons geldt dit. Daarenboven zal ook bij ons nimmer het laatste woord zijn gezegd.“

Reeds deze uittalingen van den voorzitter van het genootschap liggen in de lijn van wat de aan Ir Bergsma (zakelijk) toegeschreven Brochure III der N. S. B. ons als wijsheid opdischt. Evenals trouwens de opvatting, door den voorzitter veeledig, dat wijsbegeerte religie is. We kunnen dat niet nader uitwerken hier, want het zou de perken van een populair orgaan te buiten gaan. Genoeg is, dat we hier weer voor een hegeliaanschen redeneergang geplaatst zijn, en dat het op zichzelf reeds iets zegt, dat na zulk een opningswoord gekozen is tot bestuurslid Ir A. J. Bergsma.

En als we dezen dan zelf het woord hooren nemen, zien we eveneens weer Hegels denk-schema voor den dag komen. Niet alleen herinnert sprekers opvatting over de „grens“ van het verstand aan de dialectiek van Hegel, maar ook de toepassing van deze dialectiek op „moraal“ en „ethiek“ doet dit. Men lette — om een en ander te volgen op enkele passages uit het verslag (N.R.C. 13 Juni '34, ochtendblad C, pag. 4). Eerst, wat het algemeene betreft, dit:

Het verstand kan bij $A = A$ niet blijven staan, maar moet tot het oordeel $A = B$ overgaan, en volgens Kant moeten zelfs A en B volmaakt verschillen, zoodat men moet stellen $A \neq A$. A moet zich dus aan eigen ontkenning gelijk stellen, als zijn niets gedacht worden en dat is de grens van A . Met andere woorden A moet afgegrensd worden, gedefinieerd worden.

Volledige begrenzing vereischt wederzijdsche begrenzing, wat voor de voorstelling onmogelijk blijkt. De gedachte van volkomen wederzijdsche begrenzing gaat de voorstelling te buiten. Volkomen wederzijdsche begrenzing is slechts mogelijk, wanneer beide elkander uitsluitende begrippen elkander tevens volkomen doordringen, welke gedachte voor het verstandige denken een volslagen tegenstrijdigheid is. Het óf-óf des verstands heeft zich tot het dialectische vernield, door zich, door het noch-noch heen, met het zoowel als te vervolledigen. Tusschen het óf-óf en het redelijke, dat de éénheid is van het óf-óf en het zoowel als, ligt het noch-noch. In dit laatste komt het verstand aan zijn grens. Hier heeft het verstand zijn functie volvoerd. De grens blijkt de vervloeiing, het vervloeien van beide elkander ontkennende begrippen te zijn, in elkander.

Zoo blijkt de overgang van het verstandelijke tot het redelijke denken de overgang van het statische naar het dynamische denken te zijn, wat ons bewust is geworden, niet door afwijzing van het verstandelijke denken, maar door doordenken, waardoor het verstandelijke denken zelf zijn grens doorbroken heeft. „Zelfvermietiging“, heeft Bolland gezegd, „is de voorwaarde der zelfveroneindiging“.

De leze-
hier zijn

a) twee
gen elka
b) van
naar het
hier reed
ding, die
aannemer
Vervolg

Spr. g
de same
onder
samen
te zwak
dan is
van m
tot h
ling

Zoo is
deze te
gehee
statelijk
een ont
Deze v
is inhu
Hegel
Weltge
Hegel z
Die is c
tuur.
tijd van
hef in
en in
neder
elk geva
komt i
„Weltge
van afn
edele m
het reeb
b.v. Mos
gelden,
maatsch
erin
vaar
die, w
een leu
(schijn
dorven
ven“. I
„Weltge

In dit
Men let
a) op
scheide
verdrage
brochure
digen o
b) op
komen
„ethiek“
de mach
leden w
c) op
staat, d
d) op
testje te
pelijke
bewerin
dat zij
huldiger

e) op
(hartsto
aan de
f) Op
waarbij
den v
vormt
heeft h
brengen
die in
solini,
de mas
denkt
kondigc
g) op
vaardig
met w
wordt
We
lezer d
zal. Ik
uiterl
Bovend
moeie
is eige
geven
J. Ber
helpen
king va
artikels
mag ik
wensch
blad s
van he
artikels
gevaar